

YAPI BAKIMINDAN CÜMLE SINIFLANDIRMALARI ÜZERİNE*

Prof. Dr. Leylâ KARAHAAN

“Yapılarına göre”, “yapı bakımından”, “yapıca”, “bağlanışlarına göre”, “biçimlerine göre” başlıkları altında bugüne kadar birbirinden az veya çok farklı çeşitli cümle sınıflandırmaları yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar, meselâ Ergin ve Banguoğlu'nda “basit” ve “birleşik” (ME: 382, TB: 523, 546), Ediskun'da “basit, birleşik, sıra, bağlı” (HE: 379, 386, 387), Gencan'da “yalınç, bağımsız önermelerden birleşmiş, bileşik” (TNG: 114), Hatiboğlu'nda “yalınç, birleşik, girişik, sıralı” (VH:145, 146, 153, 154) gibi ana başlıklardan oluşur. Alt başlıklarda çeşitlilik daha da fazladır. “Tümleme birleşik cümle, karmaşık birleşik cümleler, bağımsız sıralı tümceler, bağımlı sıralı tümceler, karma sıralı tümceler, girişik-bileşik cümleler” vb.

Konunun her bakımdan karışık bir manzara arz ettiği açıktır. Karışıklığa yol açan sebeplerden biri, kullanılan terimlerdeki farklılıktır. Bilimsel alış ve rişlerde anlama ve anlaşılma, “ortak dil”den, yani “ortak terimler”den geçer. Dil biliminin her alanında olduğu gibi cümlelerin sınıflandırılması konusunda da ortak kabullerin kişisel tercihlere göre farklı terimlerle anlatılması zihinleri karıştırmakta ve anlamayı zorlaştırmaktadır. Meselâ çeşitli gramer kitaplarındaki “girişik cümleler, girişik tümce, karmaşık birleşik cümle, bileşik cümle, girişik-bileşik cümle” terimleri ile kastedilen cümle yapısı aynıdır. “İç içe birleşik cümle, kaynaşık tümce, girişik tümce” terimleri ile de bir başka cümle yapısı anlatılmaktadır. “Ki'li bağlı cümleler, ki'li birleşik cümle, ilgi tümcesi, ilinti zamiri tümcesi”, aynı yapının farklı isimleridir. Bazen de tek bir terim, iki ayrı eserde, iki ayrı cümle yapısının ismi olarak yer alır. “Girişik tümce/cümle” terimini Hatiboğlu, yapısında sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil bulunan cümleler için kullanırken (VH: 153), Gencan, aynı terimle unsurlarından biri cümle olan yapıyı kastetmektedir (TNG: 124).

Sınıflandırma konusundaki karışıklığın diğer ve en önemli sebebi “yapı, cümle ve yargı” kavramlarıyla ilgili farklı yaklaşımlardır. “Yapı” ile kastedilen bazılarının göre anlamı taşıyan ve anlamla bütünleşen gramatikal çerçeve, bazılarının göre ise sesle şekillenen bu anlamın zihindeki ham maddesi olursa elbette ortaya çeşitli sınıflandırmalar çıkacaktır. “Cümle”yi bir taraftan yargılı anlatım

* Bu bildiri, 14. 01.2000 tarihinde Gramer Bilim ve Uygulama Kolunca düzenlenen bir toplantıda sunulmuştur.

şeklinde tanımlarken, diğer taraftan yargısız anlatımları cümle saymak çelişkisi; henüz “yargı” kavramında anlaşılamamış, “bitmişlik” ve “bitmemişlik”, yani yargı ile yargısızlık arasında “yarı bitmişlik”, yani yan yargı, yarım yargı gibi gerçek olmayan noktalar vehmeden araştırmacıların vehimleri de sınıflandırmalardaki farklılığa sebep olan diğer faktörlerdendir.

Yapı nedir? Dil için “yapı” kavramının iki boyutu vardır. Biri duygu ve düşüncelerin zihindeki ham maddesi, yani iç yapı; diğeri de bunların belli kalıplar içinde söz ve yazıya yansıtılmış şekli, yani dış yapı. Bir dış yapı bazen birden fazla iç yapıyı temsil edebilir, bazen de bir iç yapı, dilin imkânlarına göre birden fazla dış yapı ile karşılanabilir. Anlam, dış dünyada dilden dile değişen kalıplar içinde algılanmaktadır. Bir kalıp içinde sunulmayan anlam, kişiler tarafından algılanamayacağına göre anlamı şekilden ayırmak mümkün değildir. Duygu ve düşünceler, “cümle” adını verdiğimiz birimlerle söz ve yazıya yansır. Cümlelerin yapısını tasvir etmek, söz diziminin konusudur. İç yapı-dış yapı ilişkileri, üretimler-dönüşümler de söz diziminin konularındandır. Cümle tasvirinin ortaya çıkardığı sonuç ile iç yapı-dış yapı ilişkileri ve üretim-dönüşüm çalışmalarıyla ulaşılan sonucun aynı olmaması son derece tabiidir. Birinin sonucu diğerrinin sonucunu sorgulayamaz. Çünkü bunlar farklı konulardır. Her biri hakkında yapılacak çalışmalar Türkçenin yapısını çeşitli boyutlarıyla ortaya koyacaktır.

Cümle nedir? Yapılan bütün cümle tanımları “yargı” temeline dayanmaktadır. “..... bir hüküm grubu; hüküm hâlinde ifade eden kelime grubu” (ME: 376), “kendi kendine yeten bir yargı...” (TB: 523), “Düşünce ya da duyguların yargısal bütünlük içinde dile yansımaları” (RŞ: 243), “Bir yargı bildirmek üzere...” (VH: 99) gibi tanım ifadelerinde mutlaka “yargı”ya yer verilmektedir. Yargı bildiren bir kelime veya kelime grubu, bu hâliyle cümle niteliği kazanmakta, çeşitli anlam boyutlarını karşılamak üzere gerektiğinde başka unsurlarla genişleyebilmektedir.

Yargı nedir? Yargı, vurgu veya ekle sağlanan bir “bitmişlik” ifadesidir. Bazı gramer kitaplarında fiilden yapılmış, ancak yargı bildirmeyen unsurlara “yan yargılı”lık, “yarım yargılı”lık niteliği verilmiştir. Meselâ Banguoğlu'na göre “yarım yargı” bitmemiş fiil yargısıdır ve tek başına tam bir yargı ifade etmez (TB: 521). Hâlbuki yargı ve yargısızlığın, yani bitmişlik ve bitmemişliğin “yan”ı, “yarım”ı olamaz. Bir söz veya söz dizisi ya yargı bildirir ya da bildirmez. Bildirirse cümledir; bildirmezse cümle değildir. Ancak birbirini takip eden cümleler ve o cümlelerin yargıları hakkında anlam ilişkilerine göre “temel”lik, “yan”lık, “yardımcı”lık ayırımı yapmak mümkündür. Böyle bir ayırım, tek bir yargıya dayanan “cümle” için geçerli değildir.

Cümle, yargı ve yapı kavramlarıyla ilgili bu kısa değerlendirmeden sonra üç grup hâlinde sunacağım bazı cümle örnekleri üzerinde durmak ve bunları

tasvir etmek istiyorum. Bu düşüncelerden bir kısmı, *Türkçede Söz Dizimi* kitabında yer alan bazı kabullerin de eleştirisi olacaktır:

I. GRUP

1. "Ayşe okula gitti."

Bu söz dizisi bir cümledir. Bir yargıdan ve onu tamamlayan unsurlardan oluşmuştur. Böyle bir cümle gramer kitaplarımızda "*basit, yalın, yalınç*" terimleriyle nitelendirilmekte ve "*Bir tek yargıyı anlatan...*" (TNG: 114), "*İçinde bir tek bağımsız yargı bulunan...*" (HE: 379), "*Bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan...*" (TB: 523), "*İçinde bir tek bağımsız yargı anlatan...*" (RŞ: 244), "*Tek predikatlı...*" (ME: 382) gibi ifadelerin yer aldığı tanımlarla anlatılmaktadır. *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabımda da tanım, "*yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle*" şeklindedir (LK: 61).

Görüldüğü üzere bütün tanımlar tek bir yargı temelinde birleşmektedir. Basit cümle, cümleyi "*temel ve yan yargılı bir ifade şekli*" kabul eden bakış açısına göre cümlenin bir çeşidi olabilir. Burada eleştirilecek olan her şeyden önce hareket noktasıdır; yani "*yan yargı*", "*temel yargı*" kavramlarıdır; "*bitmemişliği*" yan yargı saymak anlayışıdır; sonuç değildir. Cümle, "*tek yargı*" eksenlidir ve yargı da bir "*bitmişlik*" ifade eder. Bu kabule göre cümle ve basit cümle tanımları örtüşmektedir. Yani *cümle*" kavramı, "*basit cümle*" kavramına denktir, eşittir. Cümle kavramı aynı zamanda "*basit*"lik niteliğini de içinde taşımaktadır. Sınıflandırmalarda parça, bütünü kendisi olabilir mi? Olamaz. O hâlde "Niçin basit cümle?" sorusunu sorabiliriz. (Doç. Dr. Zikri Turan tarafından yazılan bir makalede "*basit*" ve "*birleşik*" kavramları hakkında son derece ilgi çekici değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu makalenin cümlenin yapısıyla ilgili pek çok yaklaşımda ufuk açıcı olacağı görüşündeyim. Bk. Zikri Turan, "Cümlenin Yapısı ile İlişkilendirilen "Basit" ve "Birleşik" Kavramları Üzerine", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sivas 1999, s. 299-311).

2. "Ayşe koşarak okula gitti."

Bu söz dizisi de bir cümledir. Bir yargıdan ve onu tamamlayan unsurlardan oluşmaktadır. Böyle bir yapı, bazı gramer kitaplarında "*girişik cümle, bileşik cümle, girişik-bileşik cümle, karmaşık-bileşik cümle*" isimlendirmeleri altında "*Ayşe okula gitti.*" cümlesinden farklı bir kategoriye sokulmaktadır. Çünkü yapısında bir zarf-fiil vardır ve bu zarf-fiil, yarım yargılı bir dil birliği kabul edilmektedir. Banguoğlu bu yarım yargının tam bir yargı öbeği içinde yer aldıktan sonra tam yargı niteliği kazandığını söyler (TB: 521). Yukarıdaki cümlede "*koşarak*" kelimesinin cümle içine yerleştikten sonra tam yargı niteliği kazandığını söylemek doğru değildir. Burada eleştirilecek olan yine öncelikle hareket noktası, yani *yargı* kavramıdır. "*Koşarak*" kelimesi, tarz bildirerek yüklemi tamamlayan fiilden yapılmış bir kelimedir. Yüklemi tarz bildirerek

tamamlayan isimden yapılmış kelimeler de vardır. Meselâ “Ayşe telâşla okula gitti.” cümlesinde “telâşla” kelimesi de tarz bildirmektedir. “Ayşe koşarak okula gitti.” ile “Ayşe telâşla okula gitti.” arasındaki fark, zarfların yapısından kaynaklanmaktadır. Türkçede ekli, eksiz, fiilden veya isimden yapılmış çeşitli nitelikte zarflar vardır. Bunlar yüklem tamamlayıcısıdır; varlıkları da yoklukları da cümle olma niteliğini etkilemez. Zarf-fiil eklerinin “tarz, zaman” bildirme işlevlerinin yanında “bağlama” işlevi de vardır. Türkçe, özellikle *-İp* ve *-ken* ekli zarf-fiiller yardımıyla, bir veya birden fazla yargısız anlatımı bir cümle çatısı içinde ifade etme gücüne sahip olan bir dildir. Zarf-fiiller gibi, sıfat-fiiller ve isim fiiller de yargı taşımayan unsurlardır. Dolayısıyla bu tür kelimeler taşıyan bir yapıda, birden fazla yargısız anlatım olabilir; ancak birden fazla cümle olamaz. O hâlde birinci cümlemiz “Ayşe okula gitti.” ile ikinci cümlemiz “Ayşe koşarak okula gitti.” arasında bu bakımdan kategorik hiçbir fark yoktur.

Bu konu, *Türk Dili* dergisinin 505. sayısında (Ocak 1994, s. 19-23) yayımlanan “Türkçede Birleşik Cümle Problemi” başlıklı yazımızda ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3. “Ayşe iyileşirse okula gidecek.”

Yapısında *-sA* ekli bir kelime bulunan bu cümle de gramer kitaplarımızda “şartlı birleşik cümle, şart bileşik cümleleri, koşullu tümce” gibi isimlerle anılmakta ve genellikle “birleşik cümle” ana başlığı altında “Ayşe okula gitti.” yapısından farklı bir kategori içinde değerlendirilmektedir.

-sA ekli bir kelime veya kelime grubu, şart, zaman vb. ifadelerle yüklem anlamını tamamlar. Zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiiller gibi, *-sA* ekli bir kelime veya kelime grubunda da yargı yani bitmişlik anlamı yoktur. Yani bu yapı cümle değildir; cümlenin bir unsurudur, genellikle zarftır. “Ayşe iyileşirse okula gidecek.”, “Ayşe iyileşince okula gidecek.”, “Ayşe iyileştiği takdirde okula gidecek.” cümleleri arasındaki fark “şart/zaman” bildiren unsurun yapısından kaynaklanmaktadır. Birinci örnekte, istek ifade etmedikçe bir kip eki değil bir zarf-fiil eki saymamız gereken *-sA* eki, ikinci örnekte bir zarf-fiil eki olan *-InçA* eki, üçüncü örnekte de birleştiği isim veya isim grubuna “şart” anlamı kazandıran “takdirde” kelimesi bulunmaktadır. İçinde zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiil bulunan cümleleri bu unsurlar yargı bildirmediği hâlde birleşik cümle sayan bir yaklaşımın, içinde *-sA* ekli bir kelime veya kelime grubu bulunan bir cümleyi de birleşik cümle sayması tabii olabilir. Ancak zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiilli cümleyi birleşik cümle kabul etmeyen bir yaklaşımın *-sA* ekli bir kelime veya kelime grubu taşıyan cümleleri “şartlı birleşik cümle” kategorisine dahil etmesi bir çelişkidir. Çünkü her iki yapının da “yargı bildirmeme” gibi bir özelliğe sahip olmaları bakımından aralarında fark yoktur.

Türkçede Söz Dizimi kitabında da yer alan bu cümle tipiyle ilgili olarak Mansuroğlu, “*Türkçede aslında şart cümlesi dışında yardımcı cümle yoktur*” (Mansuroğlu; 1955, s. 59) der. Ergin ise cümleyi “*bir hüküm grubu*” kabul etmesine rağmen Türkçenin aslı birleşik cümlesinin “*şartlı birleşik cümle*” olduğunu ifade eder (ME: 382). Birçok gramer kitabında da benzer yaklaşımlar görülür. Görüldüğü üzere “*şartlı birleşik cümle*” kabulü geleneksel bir nitelik taşımaktadır.

-*sa* şart ekinin istek ifade etmediği sürece bir kip eki değil bir zarf-fiil eki işlevinde kullanıldığı tezini işleyen ve *Türk Dili* dergisinin 526. sayısında (Aralık 1994, s. 471-474) yayımlanan “*-sa/-se Eki Hakkında*” başlıklı yazımda, konu daha ayrıntılı olarak işlenmişti. Bu yazının sonunda -*sa* ekinin zarf-fiil ekleri kategorisinde yer alması gerektiğini, bundan dolayı da “*şartlı birleşik cümle*” anlayışının yeniden gözden geçirilmeye muhtaç bulunduğunu ifade etmiştim. Şimdi yukarıda açıklamaya çalıştığım sebeplerden dolayı, “*geleneksel*” bir nitelik taşıyan “*şartlı birleşik cümle*” kabulünü değiştirmemiz gerektiğini düşünüyorum ve birinci, ikinci, üçüncü örnek cümleler; “*Ayşe okula gitti.*”, “*Ayşe koşarak okula gitti.*” ve “*Ayşe iyileşirse okula gidecek.*” cümleleri arasında yapı bakımından “*tek yargı*” temelinde hiçbir fark görmediğimi belirtmek istiyorum.

4. “*Ayşe ‘Okula gideceğim.’ dedi.*”

Bu cümlede, yüklemi tamamlayan unsurlardan biri cümle kuruluşundadır. Böyle bir yapı gramer kitaplarımızda “*iç içe birleşik cümle, kaynaşık tümce, girişik tümce*” şeklinde isimlendirilmekte ve birleşik cümlelerin bir türü olarak kabul edilmektedir.

Cümle, yüklem üzerine kurulur ve onun etrafında genişler. Unsurlar, yapıları ne olursa olsun -kelime, kelime grubu veya cümle- yüklem tamamlayıcıdır ve isim değerindedir. “*Ayşe ‘Okula gideceğim.’ dedi.*” cümlesindeki “*okula gideceğim*” sözü de yapıca cümle olmasına rağmen, bir isim değerindedir ve yüklem tamamlayıcıdır. Cümleyi “*Ayşe şunu dedi.*” şekline çevirsek, değişen sadece nesnenin yapısı olacaktır; cümle, cümle olma özelliğini devam ettirecektir.

Cümlelerin nasıl isim değeri taşıyabildiklerini sadece cümle içinde değil, kelime grupları içinde de görebiliyoruz. Meselâ, isim tamlamasının, iki isim unsurunun birleşmesinden meydana geldiği herkesçe kabul edilir. Yani bir isim tamlamasında tamlayan da isimdir, tamlanan da. “*Düşman şehre yaklaşıyor haberi*” kelime grubu, bir isim tamlamasıdır ve tamlayanı, isim değerinde olan bir cümledir. Burada tamlayanın cümle olması, isim tamlamalarında her iki unsurun da isim olduğu gerçeğini değiştirmez. Demek ki unsurun cinsi, niteliği tamlamanın varlığını etkilememektedir. Nitekim “*Düşman şehre yaklaşıyor*

haberi" ile "*Düşmanın şehre yaklaştığı haberi*" gibi, tamlayanları farklı yapıda olan iki kelime grubu da sonuçta isim tamlamasıdır.

Buraya kadar ifade ettiğimiz düşünceleri toparlarsak, I. grupta yer alan;

1. *Ayşe okula gitti.*
2. *Ayşe koşarak okula gitti.*
3. *Ayşe iyileşirse okula gidecek.*
4. *Ayşe "Okula gideceğim." dedi.*

söz dizilerinin hepsi birer cümledir ve yargı bildiren bir unsur ile onu tamamlayan unsurlardan oluşmaktadır. Tamlayıcıların sayısı ve niteliği cümlenin yapısını etkilememektedir. Bu cümleler arasında yapı bakımından kategorik bir fark yoktur.

II. GRUP

1. "*Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti.*"
2. "*Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti.*"

Bu iki söz dizisinin ortak özelliği, "ve" ve "ki" bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki cümleden oluşmalarıdır.

"*Ve, fakat, ama vb.*" bağlama edatlarıyla bağlanmış cümleler gramer kitaplarında "*bağlı cümleler, bağlı tümce, bağlam cümlesi*" gibi isimlerle anılır. "*Ki*" ile bağlanan cümleler ise bazı gramer kitaplarında bağlı cümleler içinde yer alarak "*ki'li bağlı cümle*"; bazılarında ise birleşik cümle içinde değerlendirilerek "*ki'li birleşik cümle, ilgi tümcesi, ilinti zamiri cümlesi*" şeklinde isimlendirilir.

Sözlü veya yazılı ifadelerde birbirini takip eden cümleler arasında tabii olarak anlam bağlantısı vardır. Cümlelerin arka arkaya gelmesi bazen bu bağlantıyı göstermek için yeterli olmayabilir. Bağlantıyı pekiştirmek ve yönlendirmek için çeşitli edatlara başvurulabilir. Böylece karşımıza "*Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti*" ve "*Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti.*" gibi "ve, ki" vb. edatlarla birbirine bağlı yapılar çıkar ki bunlar "*cümle*" değil "*cümleler topluluğu*"dur. Aralarında gramatikal hiçbir bağlantı olmasaydı, birbirini takip eden cümleler söz diziminin değil, sadece metin dil biliminin sınırları içine girebilirdi. Ancak bağlantıya gramatikal unsurlar müdahale ettiği için, bu yapılar söz diziminin de konusu olmalıdır.

3. "*Ayşe çalışmış, sınıfını geçmişti.*"

Bu söz dizisinde iki cümle vardır. Birinci cümlenin yüklemine de bulunması gereken hikâye eki, sadece ikinci cümlenin yüklemine kullanılmıştır. Böyle cümleler, gramer kitaplarında "*sıra cümleler, sıralı cümleler / tümceler, bağımlı sıralı cümleler, bağımlı önermeler*" gibi isimlerle anılmaktadır.

Bu örnekte de cümleler arasındaki anlam bağlantısına, gramatikal bir unsurun müdahale ettiğini görüyoruz. Bu unsur, *-ti* ekidir ve ek, esas olarak "*Ayşe çalışmıştı, sınıfını geçmişti.*" şeklinde de ifade edilebilecek bir söz dizisindeki

ek tekrarının sebep olacağı bir tenafürü önlemiş, sonuçta da bağlantıyı pekiştirmiştir. Bu söz dizileri de “cümle” değil “cümleler topluluğu”dur. Böyle bir yapı hem metin dil biliminin, hem de gramatikal bir unsurun bağlantıya müdahalesinden dolayı söz diziminin konusu olmalıdır.

II. grup örnekler içinde verdiğimiz “Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti.”, “Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti.” ile “Ayşe çalışmış, sınıfını geçmişti.” söz dizileri arasında, anlam bağlantılarının gramatikal unsurlarla desteklenmesi bakımından fark yoktur.

III. GRUP

“Ayşe çalıştı, sınıfını geçti.”

Bu söz dizisi de anlamca birbirleriyle bağlantılı iki cümleden oluşmuştur. İki cümle arasında sebep-sonuç ilişkisine dayanan bir anlam bağlantısı vardır. Gramer kitaplarımızda bu yapının adı, “sıralı cümle, sıra cümlesi, bağımsız sıralı cümle / tümce, sıra önermesi”dir.

Bir metindeki cümleler birbirinin anlamca takipçisi oldukları için aralarında bazı ortak unsurların olması tabiidir. Bu unsurlar bazen tenafüre yol açacağı için her cümlede tekrarlanmaz. Yukarıdaki cümlelerde özne ortaktır. İki cümle arasında, yazılı ifadede nokta da virgöl de olsa, anlam bağlantısı zihin tarafından algılanacaktır. Ancak iki cümlenin virgülle ayrılması, görme yoluyla bağlantının algılanmasını kolaylaştırmaktadır. Sözlü ifadede ise tonlama ve duraklama, virgölün görevini üstlenir. Ne virgöl, ne de tonlama ve duraklama gramatikal bir nitelik taşımaz. Bu cümleler arasındaki anlam bağlantısını sağlamada veya pekiştirmede hiçbir gramatikal unsur görev almamıştır. Var olan bağlantı, aynı metin içinde yer almanın ve birbirini takip etmenin tabii sonucudur. Bundan dolayı “Ayşe çalıştı, sınıfını geçti.” gibi yapılar söz diziminin değil, metin dil biliminin inceleme alanı içine girmelidir. Bir metni meydana getiren cümleler arasında kuvveti değişen oranlarda bir anlam bağlantısı vardır. “Ayşe çalıştı, sınıfını geçti.” söz dizisi, sürdürülebilecek bir ifadenin sadece iki cümlelik bir parçası olabilir. Arkadan gelecek diğer cümlelerle anlam zinciri metnin sonuna kadar devam edecektir. Birden fazla cümleden meydana geldiği için zaten I. grup örneklere benzemeyen bu yapı, anlam bağlantısı gramatikal bir unsura dayanmadığı için de, II. grup örneklerden farklıdır.

Buraya kadar üç örnek grubu üzerinde düşüncelerimi açıklamaya çalıştım. Sonuç olarak şunları söyleyebilirim:

1. Cümle ile cümleler topluluğu arasında yapı bakımından bir sınıflandırma söz konusu olamaz; çünkü nicelikleri farklıdır.

2. Cümlenin yapısı tek yargı ve onu tamamlayan unsurlarla sınırlıdır. Bundan dolayı “Ayşe okula gitti.” / “Ayşe koşarak okula gitti.” / “Ayşe iyileşirse okula gider.” / “Ayşe ‘Okula gideceğim.’ dedi.” söz dizileri, “cümle” olma

noktasında birleşirler. Unsurların yeri, sayısı ve niteliği değişik olabilir. Ancak bu değişiklik cümle sınırları içinde cereyan eder. Başka başka yapılar olmadığına göre cümlenin yapı bakımından sınıflandırılmasına ihtiyaç yoktur.

3. “Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti.” / “Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti.” / “Ayşe çalışmış, sınıfını geçmişti.” söz dizileri birer cümleler topluluğudur. Ortak özellikleri birden fazla cümlenin birbirlerine gramatikal unsurlarla bağlanmasıdır. Cümleler topluluğunda bağlantıya gramatikal unsurlar destek veriyorsa, “cümlelerin bağlantı şekilleri” bir sınıflandırma konusu olabilir. Bu sınıflandırmada edatlarla, eklerle ve diğer unsurlarla sağlanan bağlantılar ele alınabilir. Böyle yapılar, hem metin dil biliminin, hem de söz diziminin konusudur.

4. “Ayşe çalıştı, sınıfını geçti.” söz dizisi de bir cümleler topluluğudur. Ancak cümleler arasındaki anlam bağlantısını destekleyen gramatikal bir unsur yoktur. Bundan dolayı böyle bir örnek söz diziminin değil metin dil biliminin konusu olmalıdır.

Kaynaklar

- Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, TDK Yayınları, Ankara, 1981.
 Tahsin Banguoğlu (TB), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1976.
 Hikmet Dizdaroğlu (HD), *Tümce Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1976.
 Haydar Ediskun (HE), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitap Evi, İstanbul, 1988.
 Muharrem Ergin (ME), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1962.
 K. Mehmet Gece, “Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle”, *TD*, S: 562, Ekim 1998, s. 332-339.
 Tahir Nejat Gencan; (TNG) *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul, 1975.
 Vecihe Hatiboğlu (VH); *Türkçenin Söz Dizimi*, TDK Yayınları, Ankara, 1972.
 Leylâ Karahan (LK); *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.
 Leylâ Karahan; “-sa/-se Eki Hakkında”, *TD*, Sayı: 516, Aralık 1994, s. 471-474.
 Leylâ Karahan; “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *TD*, Sayı: 505, Ocak 1994, s. 19-23.
 Mecdut Mansuroğlu; “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”, *TDAY*, 1955, Ankara, 1988.
 Rasim Şimşek (RŞ); *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*, Trabzon, 1987.
 Zikri Turan; “Cümlenin Yapısıyla İlişkilendirilen “Basit” ve “Birleşik” Kavramları Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1999, s. 299-311.